

Sense of Deprivation and the Crisis of Identity Recognition in the Protest Actions of Youth: A Qualitative Study in Rasht-Iran (2022 Protests)

Sara Rezaei

MSc in Social Science Research, Koushyar Non-Governmental and Non-Profit Institute, Rasht, Iran/ sr505537@gmail.com

Reza Alizadeh (Corresponding Author)

Assistant Prof. of Research Institute of Guilan Studies, University of Guilan, Rasht, Iran/ Rezaalizadeh@guilan.ac.ir

Mohammad reza Gholami

Associate professor, Department of Social Sciences, University of Guilan, Rasht, Iran/ mgholami2014@guilan.ac.ir

Abstract

Political and social protests have always been a response to existing societal grievances. One of the most significant factors influencing the intensity and scope of these protests is the demographic structure of a country, particularly the prominent presence of youth. The younger generation, as a major segment of the population, plays a decisive role in the formation and expansion of protest movements, driven by demands for freedom, justice, and social change. In the past decade, Iran has witnessed numerous protests. However, the 2022 protests stand out due to their distinctive characteristics, including their scale, the depth of demands, and the high level of youth participation. This paper, grounded in the theoretical frameworks of Ted Robert Gurr and Axel Honneth, seeks to understand the experience of youth participation in recent protests in the city of Rasht. Employing a qualitative methodology, the study utilizes Grounded Theory and semi-structured interviews as its primary techniques. The participants consisted of 19 individuals, selected through purposive sampling based on theoretical saturation. The validity of the interview data was confirmed through peer review by social science researchers after analysis. From the collected data, 65 concepts, 15 subcategories, and 5 main categories were extracted. These include economic hardships, socio-political dissatisfaction, social media networks, the pursuit of social change, and the erosion of government legitimacy among the youth. The core category of the research was identified as a sense of deprivation and non-recognition of identity. The derived concepts and categories indicate that participants engaged in protest activities to construct identity and meaning, seeking to overcome the frustrations and failures they encounter in daily life

Keywords: Protest, Youth, Life, Rasht, Identity.

Social Problems of Iran, Vol. 16, No. 2, Summer 2025

Pages 119-152

2476-695X© The Author(s). Published by Kharazmi University

ISSN: 2476-6933

Extended Abstract

1. Introduction

In the past century, Iran has witnessed various protests. Studies indicate that the frequency of citizen-led protest actions has been on the rise. In uprisings and protests, social actors symbolically dismantle the previous social order and organization, while in unrest, decision-makers become the primary targets of protest, and the status quo is called into question. Over the past two decades, Iranian society has experienced multiple waves of protests, the most recent of which occurred in 2022 following the death of Mahsa Amini. These protests lasted approximately four months and were notable for their scale and international repercussions. Although numerous studies have analyzed the 2022 protests, most have focused on macro-level data and theoretical analyses, with limited attention to the lived experiences of the participating youth. This study employs a qualitative methodology and grounded theory techniques to address various research questions. Given the significant role of youth in the 2022 protests and their intersection with new cultural and media developments, the central question is: What factors contributed to the formation of protest actions among youth in Rasht, and what social meaning do these actions hold for them? Previous research has primarily concentrated on macro-structural explanations or theoretical analyses. This study aims to use grounded theory and the lived experiences of protesting youth to develop a localized model for understanding the why and how of protest actions in a specific city. The article draws on data collection and the extraction of concepts, subcategories, and core categories from two theoretical frameworks: Gurr's Relative Deprivation Theory and Honneth's Theory of Recognition. The former explains why youth feel deprived due to the gap between their expectations and reality, while the latter demonstrates why youth resist due to experiences of humiliation and neglect. Identity and deprivation are key concepts in the analysis of this study's data.

2. Methodology

This research adopts a qualitative methodology and grounded theory approach to identify the reasons, contexts, and causes of youth participation in the 2022 protests in Rasht. The central question is: How did the lived experiences of Rashti youth shape and give meaning to their protest actions during that period? Semi-structured interviews were used as an informal and participatory method for data collection, employing open-ended questions. Participants included youth who engaged in various forms of protest, both in physical spaces (streets) and digital platforms. Sampling continued until data saturation was achieved, resulting in a total of 19 interviews.

Sense of Deprivation and the Crisis of Identity...

The use of grounded theory and the Strauss and Corbin approach in this study is justified by the exploratory nature of the research, the need for an in-depth understanding of the lived experiences of Rashti youth, and the limitations of existing theories. Previous theories often emphasize specific dimensions of protest causes, whereas the Strauss and Corbin approach, with its focus on theorizing from data and uncovering relational structures among categories, provides a suitable framework for a multidimensional understanding of youth protest actions.

3. Findings

The data, after coding, yielded 65 concepts, 15 subcategories, 5 main categories, and 1 core category, organized into five sections:

1. Contextual Conditions (Economy): Economic challenges such as lack of amenities, declining purchasing power, housing insecurity, and insufficient income relative to inflation. Participants explicitly cited their inability to meet minimum living standards, including inadequate recreational facilities and high living costs. These findings align with Gurr's Relative Deprivation Theory, which posits that the discrepancy between expectations and reality can lead to frustration and aggression.
2. Causal Conditions (Political and Social Dissatisfaction): Feelings of discrimination, deprivation of basic rights, lack of freedom of expression and choice, and pessimism about the future. Participants highlighted structural discrimination, particularly between the children of officials and ordinary youth. These findings resonate with Honneth's Theory of Recognition, which emphasizes the need for identity and rights to be acknowledged at three levels: love, respect, and social esteem.
3. Intervening Conditions (Social Media and Foreign Media): The role of platforms like Instagram and Twitter in accelerating protests. Youth used these tools for information dissemination and coordination while distrusting domestic media. Social media served not only as a communication tool but also as a platform for collective mobilization.
4. Strategies (Demanding Change): Youth sought to alter existing laws and participate in policymaking, advocating for dialogue and active involvement in national decision-making. These strategies reflect Honneth's emphasis on social participation and public recognition.
5. Consequences (Legitimacy Erosion): A growing divide between youth and the government, diminished hope for the future, and the potential for further protests. Participants felt their connection to the state had weakened, foreshadowing possible political destabilization—consistent with Gurr's theory on the link between dissatisfaction and political instability.

The core category, “A Sense of Deprivation and Non-Recognition of Identity and Rights,” underscores how a combination of economic, social, and political factors drove youth toward protest.

4. Conclusion

The findings reveal that despite diverse demands, youth in Rasht organized their collective actions through “horizontal solidarity” (without centralized leadership). A key theoretical implication is that the participation of Iranian youth, particularly in non-metropolitan cities like Rasht, demonstrates that protest is no longer merely a political act but a form of “protest living” embedded in daily life. This necessitates a reevaluation of classical social movement theories. Another theoretical insight is that the interplay of economic deprivation, identity exclusion, and digital platforms has created a new mode of activism. Youth employ symbols and technologies to construct resistant identities, offering a framework for analyzing protests in similar societies. For policymakers, the study highlights the need to recognize youth identity and reform domestic media. Instead of security-oriented responses, institutional mechanisms should be established to amplify youth voices. Their participation in local governance and cultural policymaking could help bridge the state-society divide. Additionally, youth distrust of official media suggests these outlets often distort social realities rather than reflect them. Rebuilding trust requires changes in news coverage practices and greater openness to criticism. This study contributes to a deeper understanding of youth protests in Iran and offers insights for addressing their root causes in comparable contexts.

Keywords: Protest, Youth, Life, Rasht, Identity.

احساس محرومیت و بحران به رسمیت شناسی هویت در کنش اعتراضی جوانان: مطالعه‌ای کیفی در شهر رشت (اعتراضات ۱۴۰۱)

سارا رضایی^۱ رضا علیزاده^۲ محمدرضا غلامی^۳

چکیده

اعتراضات سیاسی و اجتماعی همواره واکنشی به نارضایتی‌های موجود در جامعه بوده‌اند. یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شدت و گسترده‌گی این اعتراضات، ساختار جمعیتی کشور و به‌ویژه حضور پررنگ جوانان است. نسل جوان، به‌عنوان بخش عمده‌ای از جمعیت، با مطالباتی در حوزه آزادی، عدالت و تغییرات اجتماعی، نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری و گسترش جنبش‌های اعتراضی ایفا می‌کند. در دهه اخیر، ایران شاهد وقوع اعتراضات متعددی بوده است؛ با این حال، اعتراضات سال ۱۴۰۱ به دلیل ویژگی‌های خاص خود، از جمله گستردگی، عمق مطالبات و میزان مشارکت جوانان، از سایر جنبش‌های اعتراضی متمایز است. مقاله حاضر با تکیه بر مفاهیم مطرح‌شده در نظریه‌های تدریج‌گر و اکسل هونت و با هدف درک تجربه حضور جوانان در اعتراضات اخیر شهر رشت، با رویکرد کیفی و به روش نظریه زمینه‌ای و تکنیک مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شده است. مشارکت‌کنندگان شامل ۱۹ نفر بودند که به‌صورت هدفمند و بر اساس معیار اشباع نظری انتخاب شدند. اعتبار داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها پس از تحلیل، از طریق بازبینی توسط محققان علوم اجتماعی تأیید شد. از داده‌های گردآوری‌شده، ۶۵ مفهوم، ۱۵ مقوله فرعی و ۵ مقوله اصلی استخراج شد که شامل مشکلات اقتصادی، نارضایتی سیاسی-اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، ایجاد تغییر اجتماعی و مشروعیت‌زدایی از حکومت نزد جوانان بود. مقوله هسته پژوهش «احساس محرومیت و عدم به رسمیت شناختن هویت» شناسایی گردید. یافته‌ها نشان داد که مشارکت‌کنندگان، از طریق فعالیت اعتراضی، در پی ایجاد هویت و معنا برای فائق آمدن بر سرخوردگی‌ها و ناکامی‌های زندگی روزمره خود بوده‌اند.

کلیدواژگان: اعتراض، جوانان، زندگی، شهر رشت، هویت

۱. کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، مؤسسه غیرانتفاعی و غیردولتی کوشیار، رشت، ایران/ sr505537@gmail.com

۲. استادیار پژوهشکده گیلان‌شناسی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران (نویسنده مسئول)/ rezaalizadeh@guilan.ac.ir

۳. دانشیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران/ mgholami2014@guilan.ac.ir

۱. مقدمه و بیان مسئله

در یک سده اخیر، ایران شاهد اعتراضات متعددی بوده است. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که فراوانی کنش‌های اعتراض‌آمیز شهروندان رو به افزایش است (خوش‌بیان و همکاران، ۱۴۰۴؛ جلایی و قنبری، ۱۴۰۳؛ قلی‌پور، ۱۴۰۲). به تعبیر دیگر، «مقبولیت کنش اعتراض‌آمیز» گسترش یافته است (دورماگن،^۱ ۱۳۹۹: ۲۵۳). اعتراض سیاسی، یک رویه سیاسی جمعی است که افراد زیادی در آن مشارکت دارند، عرصه‌های سیاسی تازه‌ای ایجاد می‌شود و مردم لحظاتی از اجتماع و همبستگی را تجربه می‌کنند (ولک،^۲ ۲۰۲۱: ۴۴۱). همچنین، آمادگی برای اعتراضات سیاسی تا حد زیادی به اعتماد سیاسی شهروندان و بازبودن نهادهای سیاسی و فرهنگی مرتبط است (گرانده و گوزاتی،^۳ ۲۰۲۴: ۴).

در شورش -و اعتراض- عاملان اجتماعی به طور نمادین نظم و سازمان اجتماعی پیشین را فرومی‌ریزند، از گروه وابستگی خود جدا می‌شوند و به طور نمادین، یک گروه جدید را بنیان می‌گذارند (انسار،^۴ ۱۳۸۱). در ناآرامی‌ها، تصمیم‌گیرندگان آماج اصلی اعتراض هستند و وضعیت موجود زیر سؤال می‌رود. در اعتراضات، رویه‌های دولت‌ها به چالش کشیده می‌شود و معمولاً معترضان، تعریف موسعی از سیاست در ذهن دارند که از زندگی خصوصی تا روابط انسانی را دربرمی‌گیرد.

جامعه ایران در دو دهه گذشته شاهد موج‌های اعتراضی متعددی بوده که آخرین آن در سال ۱۴۰۱، پس از جان‌باختن مهسا امینی، رخ داد. این اعتراضات حدود چهار ماه ادامه داشت و از نظر گستردگی و بازتاب بین‌المللی، قابل توجه بود. جوانان و زنان اصلی‌ترین گروه‌های مشارکت‌کننده بودند و خصیصه بارز این جنبش، تأکید بر ارزش‌های مدرن همچون آزادی، عدالت و مخالفت با تبعیض بود.

شهر رشت، به عنوان بزرگ‌ترین شهر شمالی کشور، در رویدادهای مهمی از جمله جنبش مشروطه، اعتراضات کارگری دهه ۲۰، وقایع ملی شدن صنعت نفت، انقلاب ۱۳۵۷ و اعتراضات سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ حضوری پررنگ داشته است (عظیمی، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰؛ بهبودی و همکاران، ۱۴۰۱). به بیان دیگر، این شهر همواره کانون تحولات اجتماعی و سیاسی بوده است. موقعیت جغرافیایی رشت، به عنوان دروازه ارتباطی با جهان خارج و ترکیب قومی و فرهنگی

1. Dormagen

2. volk

3. Grande & Gozzati

4. Ansar

متنوع، هویتی چندلایه به این شهر بخشیده است. سنت روشنفکری و تجددخواهی در رشت، به ویژه از دوره مشروطه، زمینه‌ای تاریخی برای شکل‌گیری گفتمان‌های انتقادی فراهم کرده است. همچنین، ساختار قدرت محلی در این شهر همواره در تعامل یا تقابل با مرکز بوده و این امر می‌تواند به تشدید کنش‌های اعتراضی دامن بزند. به گفته مقامات انتظامی، در سال ۱۴۰۱ درگیری‌های متعددی در سطح شهر رشت رخ داد که منجر به دستگیری‌های گسترده شد (حسن‌پور، ۱۴۰۱).

اعتراضات ۱۴۰۱ در شهر رشت، همانند سایر شهرهای درگیر، در قالب «تظاهرات خیابانی»، «اجتماعات دانشجویی در برخی دانشگاه‌ها و مدارس»، «بوق‌زدن اعتراض‌آمیز خودروها»، «دیوارنویسی» و «تسخیر فضای مجازی» جلوه بیرونی یافت. در این اعتراضات، به گفته هاول، جوانان به دنبال «زیستن در یک فضای حقیقی» بودند (هاول، ۱۳۹۸: ۱۰۷). اثرگذاری اعتراضات پیشین چنان پُررنگ بوده است که حتی پس از فروکش کردن آن‌ها، نظام سیاسی و جامعه همچنان درگیر پیامدهایشان هستند. بسیاری از نمادها و معانی تازه در این دوره خلق شدند. چنان‌که میر بیان می‌کند، نمادها، معانی و تجربیات حاصل از فعالیت جنبش‌ها، در اغلب موارد بیش از خود جنبش‌ها دوام می‌یابند و سال‌ها پس از افول جنبش‌ها زنده می‌مانند (میر، ۱۳۸۸: ۲۵۰).

اگرچه مطالعات متعددی به تحلیل اعتراضات ۱۴۰۱ پرداخته‌اند، اما اغلب بر داده‌های کلان و تحلیل‌های نظری متمرکز بوده و کمتر به تجربه زیسته جوانان مشارکت‌کننده پرداخته‌اند. این پژوهش با استفاده از روش کیفی و تکنیک نظریه زمینه‌ای، به دنبال پاسخ‌گویی به سؤالات مختلف است. با توجه به سهم بالای جوانان در اعتراضات ۱۴۰۱ و هم‌زمانی این اعتراضات با تحولات فرهنگی و رسانه‌ای جدید، پرسش اصلی این است که چه عواملی سبب شکل‌گیری کنش اعتراضی جوانان در شهر رشت شده و این کنش‌ها چه معنای اجتماعی برای آنان دارد.

پژوهش‌های پیشین، بیشتر بر تبیین‌های کلان ساختاری یا تحلیل‌های نظری متمرکز بوده‌اند. این مطالعه تلاش دارد با بهره‌گیری از نظریه زمینه‌ای و از خلال تجربه زیسته جوانان معترض، مدلی بومی برای درک چرایی و چگونگی کنش اعتراضی در یک شهر خاص ارائه دهد.

۲. چهارچوب مفهومی

از منظر لغوی، اعتراض به معنای انتقاد، ایراد، بازخواست، تعرض، خُرده‌گیری، مواخذه، نکته‌گیری و همچنین واخواهی است (معین، ۱۳۸۱: ۱۶۸). اعتراض دارای مؤلفه‌های قابل‌رؤیت و ملموس است و در قالب رفتار تجلی می‌یابد (دیتر، ۱۳۹۵: ۷۷). در جنبش‌های اجتماعی، ایجاد هویت و معنا بیشترین اهمیت را دارد و پس‌از آن، مطالبات سیاسی، نمایندگی سیاسی یا سیاست‌های سازمانی و نهادی قرار می‌گیرند. این مطالبات بیش از آنکه جوهر اعتراض اجتماعی باشند، اهداف حاشیه‌ای و تکمیلی آن به شمار می‌آیند (می‌یر، ۱۳۸۸: ۲۴۰).

نظریه‌های گوناگونی برای تحلیل جنبش‌ها و اعتراضات اجتماعی به کار گرفته شده است. در مقاله حاضر، بر اساس مفاهیم و مقولات استخراج‌شده، از دو نظریه استفاده می‌شود که یکی از آن‌ها، نظریه محرومیت نسبی تد رابرت گر^۱ است. این نظریه بیان می‌کند که برای جلوگیری از اعتراض سیاسی، راهکار مناسب، ایجاد خرسندی و رضایت در جامعه است. درواقع، رویکرد نظری مذکور، محرومیت نسبی را علت اعتراض سیاسی و اعتراض سیاسی را نیز علت بی‌ثباتی سیاسی می‌داند (گر، ۱۳۸۸: ۴۷).

گر در کتاب «چرا مردان شورش می‌کنند»، محرومیت نسبی را چنین تعریف می‌کند: «ادراک بازیگران از مغایرت بین انتظارات ارزشی و قابلیت‌های ارزشی‌شان»؛ جایی که انتظارات ارزشی به کالاهای و شرایط زندگی اطلاق می‌شود که مردم معتقدند به درستی مستحق آن هستند و قابلیت‌های ارزشی کالاهای و شرایطی هستند که گمان می‌کنند می‌توانند به دست آورند و حفظ کنند. استدلال اصلی گر این است که خشونت جمعی، کودتا، اعتراض، انقلاب، شورش و تروریسم زمانی رخ می‌دهد که بین آنچه مردم دارند و آنچه فکر می‌کنند باید داشته باشند، ناسازگاری وجود داشته باشد. این شکاف، ناامیدی ایجاد می‌کند و ناامیدی به نوبه خود منجر به پرخاشگری می‌شود.

به عنوان مثال، ارزش‌های رفاهی مانند غذا، سرپناه، آسایش فیزیکی و خدمات بهداشتی را در نظر بگیرید: زمانی که افراد احساس کنند کمتر از آنچه باید در اختیار دارند، مستعد انجام فعالیت‌های مجرمانه یا سایر اشکال خشونت جمعی می‌شوند. ازاین‌رو، گر معتقد است که نابرابری ساختاری بستر مناسبی برای نابسامانی‌های اجتماعی و سیاسی، مانند غارت،

1. Dieter

2. Gurr

شورش مسلحانه، سرقت مسلحانه، جنگ‌های داخلی و تروریسم فراهم می‌آورد (اجیوفور،^۱ ۲۰۲۲: ۱۱۵-۱۱۶).

نظریه دیگر، نظریه شناسایی یا به رسمیت شناسی اکسل هونت^۲ است. این نظریه، تکامل مفهومی و بازسازی نظریه انتقادی هابرماس به شمار می‌آید و تلاشی است برای دستیابی به مبانی هنجاری پسا‌ماتریزیک و ارائه نوعی نقد اجتماعی «تشخیصی» (ایواکوویو،^۳ ۲۰۱۷). هونت در پی آن است که هم‌مبنای هنجاری نقد اجتماعی و هم انگیزه بین‌الذهانی تغییر اجتماعی را در مبارزات اجتماعی بیابد؛ مبارزاتی که به‌طور هم‌زمان، مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن نیز هستند.

هونت اساساً ادعا می‌کند که «عشق» - نه مبارزه - هسته ساختاری شناخت است. افزون بر این، الگوهای هونت در قالب یک «مدل سه‌لایه شناخت» - شامل روابط خانوادگی محبت، روابط حقوقی حق و روابط اجتماعی همبستگی - ماهیتی بین‌الذهانی دارند (پیتربریج،^۴ ۲۰۱۳).

از نظر هونت، ابعاد شناسایی یا به رسمیت شناسی عبارت‌اند از:

- عشق که در روابط صمیمانه و نزدیک جریان دارد و زمینه ساز اعتماد به نفس فرد می‌شود؛
- احترام برابر در سطح حقوقی که به فرد امکان می‌دهد از حقوقی برابر با دیگران برخوردار باشد و این امر منجر به احترام به نفس یا کرامت شخصی می‌شود؛
- تکریم و عزت در سطح اجتماعی که در بستر مشارکت فرد در اجتماع و ارج‌گذاری به دستاوردها و یافته‌های او شکل می‌گیرد و موجب عزت نفس می‌شود (هونت، ۱۹۹۶: ۱۰۷). هونت بر این باور است که انسان‌ها به‌اشکال گوناگونی از شناسایی نیازمندند: به احترام در حوزه سیاسی، به عزت در حوزه اجتماعی و به توجه در حوزه درون خانوادگی. بدون این حوزه‌های به هم پیوسته از به رسمیت شناخته شدن یا شناسایی، انسان قادر به دستیابی به خودفهمی کامل نخواهد بود. به اعتقاد هونت، آسیب ناشی از فقدان یا تحریف در فرایند به رسمیت شناخته شدن، از بی‌عدالتی اجتماعی نیز وخیم‌تر است (بیگی و علمداری، ۱۳۹۷: ۱۱۳). از این منظر، شناسایی نوعی مقاومت در برابر بی‌عدالتی و رفتارهای سلطه‌گرانه صاحبان قدرت به شمار می‌آید.

1. Ejirofor

2. Axel Honnet

3. Ivakoviv

4. Petherbridge

در مقاله حاضر، پس از جمع‌آوری داده‌ها و استخراج مفاهیم، مقولات فرعی و مقولات اصلی، از دو نظریه «محرومیت نسبی» گرو و «به‌رسمیت‌شناسی» هونت استفاده شده است. نظریه نخست تبیین می‌کند که چرا جوانان به دلیل شکاف میان انتظارات و واقعیت‌ها، احساس محرومیت می‌کنند؛ و نظریه دوم نشان می‌دهد که چرا آنان به سبب تحقیر یا نادیده‌انگاشته شدن، به مقاومت روی می‌آورند. بدین ترتیب، هویت و محرومیت، دو مفهوم کلیدی در تحلیل داده‌های این مقاله به شمار می‌آیند.

۳. پیشینه تجربی

درحالی‌که پژوهش‌های پیشین اغلب از منظر نخبگان یا تحلیل داده‌های ثانویه به اعتراضات پرداخته‌اند، این مطالعه مستقیماً بر تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان تمرکز دارد و از منظر نظریه‌های انتقادی معاصر به بازسازی معنا و انگیزه آن‌ها می‌پردازد. بااین حال، برخی از مطالعات انجام‌شده در این حوزه عبارت‌اند از:

خوش‌بیان و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهش «چیستی اعتراضات تابستان و پاییز ۱۴۰۱ در ایران؛ یک مطالعه زمینه‌بنیاد»، طی مصاحبه با نخبگان دریافتند که شرایط علی شامل نارضایتی از وضع موجود سیاسی، فرهنگی و اقتصادی، انباشت نارضایتی‌ها و نداشتن چشم‌انداز مثبت از آینده است. شرایط زمینه‌ای، تعلیق اصل ۲۷ قانون اساسی و نبود رسانه با مرجعیت عمومی را دربرمی‌گیرد. شرایط مداخله‌گر نیز شامل زیرساخت‌سازی کشورهای متخاصم و فشارهای رسانه‌ای است. درنهایت، پیامدهای این وضعیت شامل رادیکالیسم اجتماعی و امنیت‌زدایی می‌شود. نتایج این پژوهش نشان داد که صورت اعتراضات ۱۴۰۱ را می‌توان نوعی تغییرخواهی اعتراضی از جنس شورش اجتماعی دانست.

جلایی‌پور و قنبری (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی کنشگری زنان در اعتراضات پاییز ۱۴۰۱ و پیامدهای آن برای جامعه و نظام سیاسی»، با مطالعه کیفی و روش نظریه زمینه‌ای و نمونه‌گیری نظری با ۲۸ زن کنشگر نشان دادند که در این اعتراضات، گسست میان «ذهنیت زنان» و «عینیت حقوقی و اجتماعی» آنان نقشی اساسی دارد. تغییرات ارزشی زنان و عدم پذیرش آنان از سوی حکومت، به همراه گره خوردن این مسئله با هویت سیاسی حکومت، تقابل آن‌ها با نظام سیاسی را تشدید کرده است.

هرسیج و ربیعی‌نیا (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی»، با استفاده از نظریه جامعه شبکه‌ای و

روش‌شناسی کیفی و تکنیک تحلیل مضمون، در مصاحبه با ۱۴ نفر از نخبگان به این نتیجه رسیدند که شبکه‌های اجتماعی در سه محور «هنجارسازی»، «بسیج و سازمان‌دهی» و «واکنش میدانی» بر جنبش‌های اعتراضی ایران اثرگذار بوده‌اند.

توحیدلو (۱۴۰۲) در پژوهش «بررسی نظری جنبش‌زندگی، اصلاحات یا لحظه انقلابی، بر اساس تجربه تولیدشده در اعتراضات ۱۴۰۱ ایران»، تعریفی روشن از تمایز میان سه رویکرد ارائه می‌دهد: جنبش‌زندگی، دموکراسی شورشی، لحظه انقلابی، دموکراسی قیام‌طلبانه و اصلاحات، دموکراسی تضادآمیز. وی در این مطالعه، پنج نگاه متفاوت نسبت به اعتراضات را از یکدیگر تفکیک می‌کند.

قلی‌پور (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «گذار از جنبش خطی به جنبش سیال: چهارچوبی برای درک دوره نهفتگی جنبش‌های اجتماعی»، ضمن بررسی اعتراضات ۱۴۰۱، اشاره می‌کند که ایران در حال حاضر در دوره نهفتگی ناآرامی‌های اجتماعی به سر می‌برد. وی با تمرکز بر دیدگاه‌های ملوچی و گاسفیلد، مفهوم دوره نهفتگی و کارکردهای آن را در مسیر کلی حیات جنبش‌ها تبیین می‌کند. یافته‌های او نشان می‌دهد، نخست، مطالعه جنبش‌های اجتماعی در ایران معاصر با رویکرد سیالیت، کارآمدی بیشتری دارد و دوم، مهم‌ترین ویژگی دوره نهفتگی جنبش‌های اعتراضی اخیر، گذار از عناصر خطی به عناصر سیال است.

پرهیزکاری^۱ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش ارزش‌های برابری طلبانه زنان در اعتراضات سال ۲۰۲۲ در ایران با استفاده از داده‌های پیمایش ارزش‌های جهانی» نشان داد که از زمان انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹ تاکنون، اعتراضات علیه نظام بر محور مسائل حقوق شهروندی جریان داشته است و اعتراضات سال ۲۰۲۲ مهم‌ترین چالش برای وضعیت موجود محسوب می‌شود. این مطالعه، برای نخستین بار، از داده‌های نظرسنجی بهره‌گرفت و دریافت که ارزش‌های درحال تحول زنان در ایران، به‌ویژه در حوزه برابری جنسیتی، به همراه تأثیر افزایش سطح تحصیلات و پذیرش فناوری‌های نوین، سبب شد زنان جوان نقش پیشرو در اعتراضات ایفا کنند. این شکاف اجتماعی را می‌توان در چهارچوب تغییرات فرهنگی اخیر ایران تحلیل کرد.

صدیق^۲ (۲۰۲۲) در پژوهش «تظاهرات جوانان یا نسل‌های معترض؟ مفهوم‌سازی تفاوت بین گسست‌های مناقشه‌برانگیز ایران در زمینه اعتراضات دسامبر ۲۰۱۷ تا نوامبر ۲۰۱۹» استدلال می‌کند که گسست‌های بحث‌انگیز در ایران، نسل‌های سیاسی، اجتماعی با دیدگاه‌های

1. Parhizkari

2. Sydiq

متفاوت نسبت به فرآیندهای سیاسی و رویکردهای استراتژیک را پدید آورده است. به نظر می‌رسد آخرین چرخه اعتراضی، بین دسامبر ۲۰۱۷ و نوامبر ۲۰۱۹، ظرفیت شکل دادن به نسلی تازه را داشته باشد؛ نسلی که با سرخوردگی بیشتر از دولت و نهادهای حکومتی شناخته می‌شود. وی هشدار می‌دهد که در صورت نبود تغییرات عمده برای سازگاری با تحولات، نظام ممکن است با ظهور یک گروه نسل جدید مواجه شود که نگرش‌ها و استراتژی‌های آن می‌تواند سیاست ایران را در دهه‌های آینده شکل دهد.

رئیس^۱ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر متقابل مشارکت در انتخابات بر مشارکت اعتراضی در کشورهای درحال توسعه: شواهدی از خیزش ۲۰۱۸ ایران» به بررسی رابطه میان مشارکت انتخاباتی و احتمال بروز فعالیت‌های اعتراضی در این کشورها پرداخته است. این مقاله با تحلیل آماری مجموعه‌ای از داده‌های منحصر به فرد مربوط به انتخابات ۲۰۱۷ ایران و اعتراضات پس از آن، استدلال می‌کند که افزایش مشارکت در انتخابات، احتمال بروز اعتراضات را در سطح منطقه کاهش می‌دهد. نتایج تحلیل بیشتر نشان داد که مشارکت انتخاباتی نقش میانجی بین نارضایتی‌های اقتصادی و مشارکت اعتراضی ایفا می‌کند.

شاهی^۲ و عبده‌تبریزی (۲۰۲۰) در پژوهش «تظاهرات ۲۰۱۹-۲۰۲۰ ایران: پویایی درحال تغییر اعتراضات سیاسی در ایران» نشان دادند که اعتراضات گسترده نوامبر ۲۰۱۹ بیانگر احساس رادیکالیسم فزاینده در میان معترضان است، درحالی که دولت برای حفظ کنترل، آماده توسل به خشونت شدید بود. رکود اقتصادی و وخامت اوضاع معیشتی تأثیر عمیقی بر اقصاء آسیب‌پذیر جامعه گذاشته است؛ به گونه‌ای که این گروه‌ها اکنون به طور فزاینده‌ای نقش فعال‌تری در به چالش کشیدن دولت ایفا می‌کنند. نویسندگان، تغییر پویایی اعتراضات را نتیجه بن‌بست سیاسی موجود و بحران اقتصادی می‌دانند.

کریمی و گرشناسبی^۳ (۲۰۲۰) در پژوهش «جامعه‌شناسی عواطف کنش اعتراضی ایرانیان در ۲۸ دی ۱۳۹۶» با بهره‌گیری از رویکرد نظری «جامعه‌شناسی عواطف» و روش «توصیفی-تحلیلی» به این پرسش پرداختند که «چرا اعتراض عاطفی ایرانیان به خشونت تبدیل شد؟». نتایج نشان داد که شرایط اجتماعی-سیاسی ایران موجب دگرگونی عاطفی در بخشی از جامعه شده است؛ به گونه‌ای که چهارچوب‌های عاطفی پیشین با نظام عاطفی جدیدی متشکل از خشم، نفرت،

1. Raisi

2. Shahi

3. Karimi&Garshasbi

بیزاری و بیگانگی جایگزین شده است. در نتیجه، گروهی از شهروندان خشم خود را آشکارا بروز می دادند و نسبت به ممنوعیت آزادی یا بیان احساسات ضد نظام، نگرانی چندانی نداشتند. با این حال، هیچ یک از مطالعات بررسی شده به طور مستقیم به تحلیل روایت های فردی جوانان شهر رشت، با تکیه بر نظریه های شناسایی و محرومیت نسبی، نپرداخته اند. در مجموع، پیشینه تجربی نشان می دهد که پژوهش های انجام شده تاکنون بیشتر به جنبه هایی چون نارضایتی های ساختاری، نقش کنشگری زنان، تأثیر شبکه های اجتماعی، عواطف سیاسی و ویژگی های نسلی معترضان پرداخته اند. با این حال، اغلب این مطالعات مبتنی بر داده های ثانویه، دیدگاه نخبگان یا تحلیل های کلان بوده و از بررسی عمیق تجربه زیسته کنشگران اعتراضی فاصله گرفته اند. مقاله حاضر با بهره گیری از روش نظریه زمینه ای و تمرکز بر تجربه مستقیم جوانان شرکت کننده در اعتراضات ۱۴۰۱ شهر رشت، در پی آن است که مدلی مفهومی ارائه دهد که از خلال گفت و گو با معترضان، ساختار ذهنی، انگیزشی و هویتی کنش آنان را آشکار سازد. این رویکرد، به ویژه در بستر نظری ترکیبی هونت و گر، امکان بازنمایی مفهومی تازه ای از اعتراضات اخیر ایران را فراهم می آورد.

۴. روش شناسی

پژوهش حاضر با بهره گیری از رویکرد کیفی و روش «نظریه زمینه ای» انجام شده است. هدف آن، شناسایی دلایل، زمینه ها و علل حضور جوانان شهر رشت در اعتراضات سال ۱۴۰۱ و پاسخ به این پرسش اصلی است که تجربه زیسته جوانان رشتی از کنش اعتراضی در آن دوره زمانی چگونه شکل گرفته و معنا دار شده است.

برای گردآوری داده ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. این شیوه، رویکردی مشارکتی و نسبتاً غیررسمی است که با طرح پرسش های باز، امکان بیان آزادانه دیدگاه ها را برای مشارکت کنندگان فراهم می آورد. جامعه آماری شامل جوانانی بود که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در اعتراضات حضور داشتند؛ اعم از مشارکت کنندگان خیابانی و فعالان فضای مجازی. نمونه ها با روش نمونه گیری هدفمند و در ادامه با نمونه گیری نظری انتخاب شدند. نمونه گیری نظری، به دلیل انعطاف و پویایی، پس از شناسایی مفاهیم و استخراج مقولات کلیدی به کار گرفته شد. این فرآیند تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت؛ یعنی زمانی که داده های جدید، اطلاعات تازه و معناداری به پژوهش نمی افزود. در مجموع، ۱۹ مصاحبه عمیق انجام شد که هر کدام بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه به طول انجامید. گردآوری داده ها در فصول تابستان و پاییز انجام پذیرفت.

راهنمای مصاحبه بر محورهای همچون علل نارضایتی، تجربه حضور در اعتراض، احساسات فردی، برداشت از آینده و ارزیابی نقش رسانه‌ها متمرکز بود. پرسش‌ها به گونه‌ای طراحی شدند که ضمن انعطاف‌پذیری، مسیر گفت‌وگو را حفظ کنند.

انتخاب رویکرد اشتراوس و کرین^۱ در نظریه زمینه‌ای به دلیل ماهیت اکتشافی مطالعه، ضرورت فهم عمیق تجربه زیسته جوانان و محدودیت نظریه‌های کلان پیشین صورت گرفت؛ چراکه هریک از نظریه‌های موجود تنها بر بُعدی خاص از دلایل اعتراضات تأکید دارند و از تبیین جامع ناتوان‌اند.

این رویکرد با هدف نظریه‌پردازی از دل داده‌ها و تمرکز بر کشف ساختار روابط میان مقولات، امکان فهم چندبعدی از کنش اعتراضی جوانان را فراهم می‌آورد. در این چهارچوب، مقوله‌های فرعی تحت سلسله‌روابطی مشخص به مقوله اصلی و محوری پیوند داده می‌شوند و ارتباط میان آن‌ها در قالب الگو و مدل نظری ترسیم می‌گردد. این فرایند بر مبنای طرح پرسش، مقایسه مداوم داده‌ها و تحلیل نظام‌مند صورت می‌گیرد.

پس از انجام مصاحبه‌ها، داده‌های سه مرحله تحلیل و به مدل پارادایمی منتهی شد. در مرحله نخست، کدگذاری باز انجام گرفت که حاصل آن شناسایی ۶۵ مفهوم اولیه بود. این مفاهیم در مرحله کدگذاری محوری، بر اساس شباهت‌ها و پیوندهای محتوایی، در قالب ۱۵ مقوله فرعی سازمان‌دهی شدند. در مرحله نهایی و با برقراری ارتباط میان مقولات اصلی، پنج مقوله اصلی استخراج شد. سپس مقوله‌ای که بیشترین ارتباط و هم‌پوشانی را با سایر مقولات داشت، به عنوان مقوله هسته تعیین گردید. بدین ترتیب، مدل پارادایمی پژوهش در قالب الگویی نظام‌مند و بر پایه این سه مرحله کدگذاری شکل گرفت.

برای رعایت ملاحظات اخلاقی، پیش از آغاز مصاحبه‌ها به شرکت‌کنندگان اطلاع داده شد که گفت‌وگوها ضبط خواهد شد و علت این اقدام، ضرورت امکان مراجعه مجدد به داده‌ها است. همچنین، برای اعتباریابی، متن مصاحبه‌ها چندین بار بازبینی و کدگذاری‌ها مورد بازنگری قرار گرفت تا مدل نهایی با دقت بیشتری تدوین شود.

به منظور اطمینان از کیفیت یافته‌ها، نتایج با داده‌های موجود در سایر پژوهش‌های مرتبط مقایسه شد و در طول فرایند تحلیل، نظرات تعدادی از اساتید علوم اجتماعی برای تأیید صحت داده‌ها و کدگذاری‌ها اخذ گردید. در نهایت، تنها کدهایی در مدل باقی ماندند که بیشترین اجماع میان پژوهشگران و داوران علمی بر آن‌ها وجود داشت.

1. Strauss & Corbin

همان گونه که جدول توزیع ویژگی های مشارکت کنندگان نشان می دهد، اکثریت آن ها دارای تحصیلات دانشگاهی بودند و سهم زنان (۹ نفر از ۱۹ نفر) قابل توجه است. این ترکیب، با واقعیت میدانی اعتراضات ۱۴۰۱ در شهر رشت همخوانی دارد و نشان می دهد حضور زنان، به ویژه در قشر تحصیل کرده، از شاخصه های برجسته این جنبش اعتراضی بوده است.

جدول شماره ۱: مشخصات جمعیتی مصاحبه شوندگان

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل	درآمد
۱	مرد	۲۳	لیسانس	بیکار	-
۲	مرد	۲۶	لیسانس	روزنامه نگار	حدود ۱۱ میلیون تومان
۳	زن	۱۸	دانش آموز	ادمین اینستاگرام و ادیتور	حدود ۲/۵ میلیون تومان
۴	مرد	۲۲	فوق دیپلم	بیکار (گاهی اسنپ)	حدود ۵ میلیون تومان
۵	مرد	۲۵	لیسانس	آزاد	۷ میلیون تومان
۶	زن	۲۵	لیسانس	بیکار	-
۷	مرد	۲۷	لیسانس	طراح سایت	۱۰ میلیون تومان
۸	مرد	۲۵	لیسانس	الگوساز و طراح لباس	۷ میلیون تومان
۹	مرد	۲۱	دانشجو	بیکار	-
۱۰	زن	۲۱	دانشجو	بیکار	-
۱۱	زن	۲۲	دیپلم	ادمین	۱۰ میلیون تومان
۱۲	مرد	۱۸	دبیرستان	آرایشگر	۸ میلیون تومان
۱۳	مرد	۲۰	دیپلم	سرباز	-
۱۴	مرد	۱۹	دیپلم	آزاد	۱۰ میلیون تومان
۱۵	زن	۲۲	دانشجو	بیکار	-
۱۶	زن	۲۵	لیسانس	شرکتی	۱۵ میلیون تومان
۱۷	زن	۲۲	دیپلم	طراح لباس	۲۰ میلیون تومان
۱۸	مرد	۲۲	لیسانس	بیکار	-
۱۹	زن	۲۲	دانشجو	بیکار	-

۵. یافته‌ها

داده‌های حاصل از کدگذاری در سه مرحله، به ۶۵ مفهوم، ۱۵ مقوله فرعی، ۵ مقوله اصلی و یک مقوله هسته منتهی شد. این مقولات در قالب پنج بخش شامل شرایط زمینه‌ای (اقتصاد)، شرایط علی (نارضایتی سیاسی و اجتماعی)، شرایط مداخله‌گر (شبکه‌های اجتماعی)، راهبردها (ایجاد تغییر) و پیامدها (مشروعیت‌زدایی) دسته‌بندی گردید. مقوله هسته‌ای به عنوان پدیده محوری پژوهش تحت عنوان «احساس محرومیت و عدم به رسمیت شناختن هویت و حقوق» شناسایی شد.

۱-۵. شرایط زمینه‌ای

سه نوع شرایط باعث به وجود آمدن کنش اعتراض می‌شود: شرایط زمینه‌ای، شرایط علی و شرایط مداخله‌گر. شرایط زمینه‌ای، بستر از پیش موجود است که می‌تواند هم نزد افرادی که از وضعیت موجود معترض‌اند و دست به اعتراض می‌زنند و هم نزد افرادی که از وضعیت موجود ناراضی هستند اما دست به اعتراض نمی‌زنند، وجود داشته باشد. این شرایط تحت عنوان مشکلات اقتصادی مقوله‌بندی شد. شرایط زمینه‌ای شناسایی شده عبارت‌اند از: کمبود امکانات و شرایط رفاهی، عدم قدرت خرید و تأمین مسکن، مکفی نبودن درآمد و افزایش تورم.

• کمبود امکانات و شرایط رفاهی

بررسی مصاحبه‌ها با مشارکت‌کنندگان نشان داد که بخش قابل توجهی از مطالبات آنان به برخورداری از حداقل شرایط رفاهی و امکانات فراغت معطوف است. بسیاری از این جوانان، برخورداری از فرصت‌های تفریحی و لحظات شادی را حق طبیعی خود می‌دانند؛ لحظاتی که بتوانند برای ساعاتی از فشارها و دشواری‌های زندگی روزمره فاصله بگیرند. با این حال، نبود یا کمبود زیرساخت‌های تفریحی مناسب، همراه با هزینه‌های سنگین بهره‌برداری از امکانات موجود، موجب شده است که آنان این حق را در عمل محقق شده نبینند و شرایط موجود را برای تأمین نیازهای فراغت خود ناکافی ارزیابی کنند.

در همین زمینه، یکی از مشارکت‌کنندگان (زن ۲۱ ساله و دانشجو) چنین بیان می‌کند:

«کلاً هر چیزی که باعث بشه حالم خوب باشه، یا کلاً در کشور ممنوع هست مثل تفریح آزاد یا کلاً این قدر گرون هست که نمی‌تونی بهش برسی! مثلاً شاید ساز حال من رو خوب کنه، من نمی‌تونم بهش برسم».

یا مرد ۲۱ ساله دانشجو در این باره می گوید:

«کم تر کسی رو در جامعه می تونیم ببینیم که طرفدار فوتبال نباشه؛ همین چند هفته پیش تیم هایی که از عربستان وارد ایران شدن، می خواستن بازی کنن، مثلاً ما چمن مناسبی نداشتیم که گزارشگر عربستانی گفته بود داخل این چمن باید سیب زمینی کاشت».

• عدم قدرت خرید و تأمین مسکن

یکی دیگر از مقولات فرعی که زمینه را برای اعتراض فراهم نمود، عدم قدرت خرید و تأمین مسکن جوانان بود. چنان که مرد ۲۵ ساله که مشغول به طراحی لباس است در این باره می گوید:

«آرزومه وقتی یک سال از اجاره خونم می گذره، نگران عوض کردن خونه نباشم و نگرانی و استرس اضافه شدن پول پیش و کرایه خونه رو نداشته باشم. پارسال قبل از بهار مجبور شدم با هم خونه زندگی کنم؛ یعنی وضعیت اقتصادی من خیلی وحشتناک شد و من نتونستم تنهایی از پس اجاره خونه بریام».

همچنین مرد ۲۲ ساله با تحصیلات فوق دیپلم در این باره می گوید:

«هیچ شرایطی برای داشتن شغل و اسم فراهم نیست یا وضعیت مسکن، من بیست سال دیگر هم کار بکنم با این وضعیت نمی تونم یک خونه از خودم داشته باشم، نمی تونم زندگی ایدئال خودم رو داشته باشم».

• مکفی نبودن درآمد و افزایش تورم

حقوق کم و افزایش روزانه هزینه ها، یکی از بزرگ ترین مشکلات اکثر افراد جامعه است. در این باره مرد ۲۳ ساله بیکار می گوید:

«یک جوان اگه در کشوری دیگه در مک دونالد کار کنه، با حقوق یک روزش می تونه یه آیفون بخره، ولی اینجا اگر پدر من حقوق یک سالش رو هم بذاره، نمی تونه یه آیفون بخره. یا اگر مثلاً شما در اینجا بخواهید مرغ و گوشت بخرید اگر حقوق یک ماه خودتون رو هم بذارید، بعیده بتونید یک گوسفند کامل رو تهیه کنید. یا بدترین ماشین اون جا که می شه خرید از تقریباً بهترین ماشین اینجا خیلی بهتره».

یا زن ۲۲ ساله دانشجو به این موضوع اشاره می کند:

«من به عنوان دانشجو، غذایی که ترم یک می گرفتم پنج تومن، الآن باید هفتاد هزار تومن پول اون غذا رو بدم. قطعاً برای دانشجو این هزینه نمی صرفه. این تورم در زندگی من دانشجو تأثیر داره».

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه‌های اقتصادی نقشی برجسته در شکل‌گیری زمینه‌های اعتراضات ایفا کرده‌اند. کمبود امکانات اقتصادی، فقدان رفاه و فشار ناشی از تورم، تأثیری عمیق بر ذهن و نگرش مشارکت‌کنندگان بر جای گذاشته است. بر مبنای دیدگاه گِر، مشکلات اقتصادی به تنهایی الزاماً منجر به شورش و طغیان اجتماعی نمی‌شوند؛ آنچه بستر اصلی چنین واکنش‌هایی را فراهم می‌کند، احساس بی‌عدالتی و ادراک نابرابری در جامعه است. این احساس، زمانی که با تجربه زیسته محرومیت نسبی و مقایسه‌های اجتماعی همراه می‌شود، می‌تواند به انگیزه‌ای قدرتمند برای بروز کنش‌های اعتراضی بدل گردد.

جدول شماره ۲: شرایط زمینه‌ای

مفاهیم	مقولات فرعی	مقوله اصلی
کمبود اوقات فراغت، دوربودن از امکانات زندگی، عدم رفاه کافی، عدم تقسیم یکسان امکانات برای همه، هزینه‌های درمان	کمبود امکانات و شرایط رفاهی	مشکلات اقتصادی
ناتوانی در تأمین هزینه‌های تحصیل، ناتوانی در خرید ماشین روز، ناتوانی در خرید یا اجاره مسکن، عدم توانایی خرید تلفن همراه مناسب	عدم قدرت خرید و تأمین مسکن	
بالابودن هزینه‌ها، کافی نبودن حقوق، افزایش قیمت کالاها، ناتوانی در تأمین معیشت	مکفی نبودن درآمد و افزایش تورم	

۲-۵. شرایط علی

شرایط علی به مجموعه حوادث، رویدادها و محرک‌هایی اطلاق می‌شود که مستقیماً زمینه‌ساز شکل‌گیری یا تشدید یک رویداد اعتراضی هستند. در این وضعیت، فرد با قرار گرفتن در معرض این محرک‌ها و تجربه مستقیم آن‌ها، به مرحله‌ای می‌رسد که تصمیم به اقدام اعتراضی می‌گیرد. این شرایط ذیل عنوان نارضایتی سیاسی-اجتماعی در قالب ۵ مقوله فرعی شامل احساس تبعیض، احساس محرومیت، عدم حق انتخاب و فقدان آزادی، ناامید نسبت به آینده و تعهد نسلی دسته‌بندی گردیدند.

• احساس تبعیض

یکی از محورهای اصلی اظهارات مشارکت کنندگان، تجربه و ادراک تبعیض در حوزه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بود. از دید آنان، تبعیض نه تنها یک واقعیت جاری در جامعه است، بلکه تأثیر مستقیمی بر مسیر زندگی و آینده جوانان دارد. بسیاری از جوانان با وجود برخورداری از استعداد، شایستگی و پشتکار، به دلیل وجود تبعیض‌های ساختاری و نهادینه شده، از دستیابی به فرصت‌های شغلی، تحصیلی و حتی اجتماعی محروم می‌مانند. این محرومیت، به‌ویژه در موقعیت‌هایی که حق تقدم و دسترسی بر اساس روابط شخصی، وابستگی‌های سیاسی یا تعلقات اجتماعی تعیین می‌شود، احساس نارضایتی و بی‌عدالتی را تشدید کرده و انگیزه‌های کنش اعتراضی را تقویت می‌کند. مرد ۲۷ ساله که طراح سایت بوده در این رابطه گفت:

«یه چیز اشتباهی که به نظرم در کشور به وجود اومده، این هست که هر کس به قدرت نزدیک‌تره، شرایط زندگی‌ش بهتره. ولی بیش از ۹۰٪ مردم از اون نقطه دور هستن و خیلی‌ها از امکانات طبیعی هم به دورن. قطعاً یکی از چیزهایی که جوان‌ها احساس می‌کنن، تبعیض هست و این چیزها رو هم در همه اخبار می‌بینیم و انگار نه‌انگار این‌ها دارند در ایران زندگی می‌کنند و این تفاوت رو جوان‌ها می‌بینن».

یا مرد ۲۲ ساله با مدرک کارشناسی در این زمینه عنوان کرد:

«من و هم‌نسل‌های من در این جامعه زندگی می‌کنیم و فرق هست در زندگی ما با آقا‌زاده‌ها. می‌بینیم که برای اون‌ها تمام مسیر مستقیم و همواره، اما ما باید چه سختی‌هایی بکشیم که شاید به ثمر بشینه یا نشینه! کلاً نسبت به اون‌ها شرایط برای ما میزون نیست. خُب این باعث عصبانیت و سرخوردگی ما می‌شه».

• احساس محرومیت

مشارکت کنندگان یکی از مهم‌ترین دلایل خشم و عصبانیت خود را احساس محرومیت از زندگی عادی و بسیاری از حقوق طبیعی می‌دانستند. در این رابطه مرد ۲۶ ساله روزنامه‌نگار می‌گوید:

«من نمی‌تونم به ساده‌ترین اهدافی که براش برنامه‌ریزی کرده‌ام، برسم و خیلی چیزهایی که در نسل‌های گذشته قابل دستیابی بود برام غیرممکن شده. از جنبه اجتماعی اگر بخواهیم نگاه کنیم، من به عنوان یک روزنامه‌نگار، فضایی برای کارکردن ندارم و بسترهای این چنینی از من دریغ شده».

یا زن ۲۲ ساله دیپلمه می گوید:

«مثلاً همین اینترنت در حد اکسپرت، از همین هم محرومیم. خصوصاً کار خودم خیلی با اینترنت و این مشکل رو خیلی حس می کنم».

• عدم حق انتخاب و فقدان آزادی

جوانان یکی دیگر از عوامل اعتراض خود را، نداشتن حق انتخاب، به عنوان مثال انتخاب نوع پوشش و نداشتن آزادی بیان عنوان کردند. زن ۲۵ ساله لیسانس در این رابطه بیان می کند:

«حق آزادی نداریم، حق انتخاب نداریم، حق آزادی پوشش و آزادی اجتماعی. این که توی جامعه راحت باشیم و فرقی بین زن و مرد نباشه، یا همین آزادی بیان، این که اگه یه جا تجمع پیدا می کنیم، نیان بگیرن و ما رو ببرن. من نقاشم، اگه یه نمایشگاه می ذاریم، بتونیم با آرامش نمایشگاه بذاریم؛ یعنی نیان توی نمایشگاه کارها رو بگن ببرن».

• ناامیدی نسبت به آینده

با توجه به شرایط موجود در کشور و دشواری های روزافزون زندگی برای بخش عمده ای از جوانان، بسیاری از آنان نسبت به این وضعیت و ساختار حاکم احساس خشم، عصبانیت و ناامیدی می کنند؛ چراکه بستر و امکانات لازم را برای دستیابی به اهداف و تحقق خواسته های خود فراهم نمی بینند. چنان که مرد ۱۹ ساله با تحصیلاتی در حد دیپلم گفت:

«فقط می تونم بگم «هیچ». فقط همین رو می تونم بگم. این رو می دونم که دیگه هیچ چیزی قرار نیست خوشحالم کنه. این که الان بخوام بگم این طوری می شه در آینده، اون طوری میشه، نه. مشکلات باعث شده افسرده و سرد باشیم».

یا زن ۲۱ ساله دانشجو گفت:

«مثلاً همین برخوردهایی که حراست دانشگاه با آدم می کنه، تحقیر و از آینده ناامید می شی به وسیله حراست! یا بیرون می ری، گشت ارشاد تهدیدت می کنه، این باعث می شه یه خشمی در آدم به وجود بیاد».

• همدلی و تعهد نسلی

بسیاری از مشارکت کنندگان به دلیل علاقه به وطن خود و هم نسلان، اعتراض نسبت به برخی شرایط نابسامان جامعه را وظیفه خود می دانستند و معتقد بودند در اعتراضات باید حضور داشته باشیم و صدایمان را به گوش مسئولان برسانیم و دین خود را ادا کنیم.

در این راستا زن ۱۸ ساله گفت:

«تحت فشار قرارگرفتن توسط وضع موجود، می‌تونه خودش دلایل خیلی از چیزها باشه. وظیفه دونستم که باید حتماً در این تجمع حضور داشته باشم که بتونم دین خودم رو ادا کنم».

چنان‌که مرد ۲۵ ساله در سطح کارشناسی در این باره گفت:

«به نظرم اعتراض یک چیز طبیعی. ما همیشه داریم بابت یکسری چیزها اعتراض می‌کنیم؛ خودآگاه یا ناخودآگاه. از کودکی هر آدمی این شکلی هست. فکر می‌کنم ما همه مون این شکلی هستیم. مهم اینه که در یک دوره‌ای تصمیم گرفتیم که چقدر آدم جسوری باشیم تا ما را ببینن، آن‌هایی که جسورتر بودن، باعث شدن اعتراض اتفاق بیفته».

اکثر مشارکت‌کنندگان در این مقوله، آمیزه‌ای از سرخوردگی و احساس محرومیت را همراه با خشمی درونی تجربه کرده‌اند؛ وضعیتی که نشان‌دهنده تبدیل محرومیت به کنش اعتراضی از طریق پردازش عاطفی است. در این میان، نظریات هونت و گِر حضوری پررنگ دارند؛ به گونه‌ای که ترکیب تبعیض ساختاری و فقدان به رسمیت‌شناخته شدن، مشارکت‌کنندگان را به سمت اقدام اعتراضی سوق داده است.

جدول شماره ۳: شرایط علی

مفاهیم	مقولات فرعی	مقوله اصلی
تبعیض بین فرزندان مسئولان و جوانان عادی، تبعیض بین مردان و زنان برای ورود به استادیوم، تبعیض بین دانشجویان با سهمیه و بدون سهمیه	احساس تبعیض	نارضایتی سیاسی و اجتماعی
محرومیت از شادی، حق شهروندی، شغل مناسب، اینترنت، زندگی ایدئال و آرامش روانی	احساس محرومیت	
عدم حق انتخاب پوشش، عدم آزادی بیان، عدم حق اعتراض	عدم حق انتخاب و فقدان آزادی	
مبهم بودن آینده زندگی، دلسردی نسبت به آینده، احتمال روند فرسایشی برای آینده، نامعلوم بودن اوضاع زندگی آینده شرکت در اعتراضات به عنوان وظیفه، نگرانی برای اوضاع نسل‌های بعد، تلنگرزدن، ابراز وجود جوانان، اتحاد جوانان، عصبانیت نسلی، همدردی جمعی	نامیدی نسبت به آینده همدلی و تعهد نسلی	

۳-۵. شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر یعنی عواملی که بر میزان و سرعت امر مورد نظر تأثیر می‌گذارد و آن را به سمت جلو هدایت می‌کند. عواملی که موجب تسریع اعتراض جوانان می‌شود و به آن سرعت می‌بخشد که با مقوله اصلی شبکه‌های اجتماعی و دو مقوله فرعی استفاده از پلتفرم‌های خارجی و انعکاس اخبار اعتراضات دسته‌بندی شدند. چنانکه ملاحظه می‌شود، شبکه‌های اجتماعی به عنوان شتاب‌دهنده هماهنگی و احساس جمعی عمل کرده‌اند و در شکل‌گیری حس قدرت میان معترضان نقش داشتند.

• استفاده از پلتفرم‌های خارجی

یکی از عوامل تسریع‌کننده اعتراضات، شبکه‌های تلویزیونی همچون بی‌بی‌سی فارسی و ایران اینترنشنال و نیز پیام‌رسان‌هایی چون اینستاگرام و توییتر بود. به باور مشارکت‌کنندگان، این رسانه‌ها اخبار واقعی و محتوای ارسال شده شهروندان را منتشر کردند و سطح آگاهی جوانان را افزایش دادند؛ هرچند برخی بر این باور بودند که این رسانه‌ها اعتراضات را خشونت‌آمیزتر جلوه دادند یا در پی تشدید ماجرا بودند. در این رابطه زن ۲۲ ساله دانشجوی گفت:

«شبکه‌های تلویزیونی خارجی مثل بی‌بی‌سی فارسی، رادیو فردا، صدای آمریکا و ایران اینترنشنال نگاه می‌کردم. از رسانه‌های خارجی استفاده می‌کنم؛ مثل اینستاگرام، تلگرام، یوتیوب و توییتر. فیلم‌ها و تصاویری رو نشان می‌دادن یا منتشر می‌کردن که مردم برای اون‌ها فرستاده بودن. البته بیشتر زوم می‌کردند روی خشونت».

یا زن ۲۶ ساله که فاقد شغل بوده در این رابطه گفت:

«از اینستاگرام و تلگرام خیلی زیاد استفاده می‌کنم و منبع خبرم اینستاگرام هست. من اصلاً معتقد نیستم که کشورهای آمریکا انگلیس یا این‌ها در این اعتراضات تأثیری داشته باشن، چون وضعیت ما این قدر بد بود و جوان‌ها این قدر ناراضی بودن که انگیزه داشتن در اعتراضات شرکت کنن».

• انعکاس اخبار اعتراضات و اطلاع‌رسانی

نوع پوشش خبری صداوسیما از اعتراضات و ربط دادن مدام این اعتراضات به کشورهای غربی و همچنین عدم موفقیت پلتفرم‌های داخلی و کپی‌برداری آن‌ها از نرم‌افزارهای خارجی، باعث شده تا جوانان میلی به استفاده از رسانه‌های داخلی نداشته باشند.

در این رابطه مرد ۲۰ ساله که در خدمت سربازی به سر می‌برد، می‌گوید:

«خیلی زیاد از پلتفرم‌ها استفاده می‌کنم. منبع اخبار برام بیشتر شبکه‌های خارجی؛ البته فقط یک جای خاص رو دنبال نمی‌کنم. چون معتقدم اگه فقط یک جای خاص رو دنبال کنیم شبیه اون می‌شی. بیشتر از رسانه‌های خارجی دنبال می‌کنم. از داخلی‌ها خیلی کم استفاده می‌کنم».

یا زن ۲۲ ساله که ادمین بوده در این رابطه گفت:

«به نظرم رسانه رو کشورهای غربی در اختیار دارند، حالا چه حرف‌هایی که مستقیم می‌زنن، چه حرف‌هایی که به بقیه رسانه‌ها می‌رسونن و فکر می‌کنم محبوبیت اون‌ها خیلی بیشتر از رسانه‌های داخلی. مثلاً من خیلی از خبرها رو از رسانه‌های داخلی پیگیری می‌کنم و فیلم‌هایی که اخبار داخلی نشون می‌داد رو پیگیری می‌کردم. اما همه منو تو و ایران اینترنشنال رو نگاه می‌کردن و این نشون می‌ده که محبوبیت شبکه‌های داخلی خیلی کم هستش».

یا زن ۲۵ ساله دیپلمه گفت:

«با دیدن تصاویر، بیشتر احساس ترس و ناراحتی پیدا می‌کردم و این ناراحتی من از این صحنه‌ها بسیار تأثیر داشت در شرکت من در اعتراضات».

وجود عوامل دفع‌کننده رسانه‌های داخلی (همچون عدم پوشش اخبار و رویدادهای مربوط به اعتراضات) در کنار عوامل جذب‌کننده رسانه‌های برون‌مرزی و شبکه‌های اجتماعی، مانند پوشش خبری رویدادها و بهره‌گیری از جذابیت‌های بصری، موجب گرایش بیشتر مشارکت‌کنندگان به شبکه‌های اجتماعی گردید. به بیان دیگر، شبکه‌های اجتماعی جوانان معترض را به رسمیت شناخته‌اند، درحالی‌که رسانه‌های داخلی چنین رویکردی نسبت به این حرکت ندارند.

جدول شماره ۴: شرایط مداخله‌گر

مفاهیم	مقولات فرعی	مقوله اصلی
برخورد حرفه‌ای‌تر رسانه‌های خارجی، جذابیت شبکه‌های خارجی	استفاده از پلتفرم‌های خارجی	شبکه‌های اجتماعی
کم‌توجهی به اعتراضات در رسانه‌های داخلی، انتشار تصاویر ارسالی مردم از اعتراضات در رسانه‌های خارجی، محبوبیت رسانه‌های خارجی	انعکاس اخبار اعتراضات و اطلاع‌رسانی	

۴-۵. راهبردها

واکنش مشارکت‌کنندگان در مقابل عوامل تأثیرگذار بر اعتراض بسیار مهم است. مصاحبه‌های انجام‌شده نشان داد که جوانان در برابر شرایط موجود، خواست‌ها و مطالباتی دارند که در جمع‌بندی دو نوع راهبرد قابل‌شناسایی بود: (۱) اصلاح قوانین موجود و (۲) استفاده از جوانان در سیاست‌گذاری و اجرا.

• اصلاح قوانین موجود

مشارکت‌کنندگان خواستار تغییر برخی قوانین و بازنگری آن شدند. در این راستا مرد ۱۸ ساله آرایشگر گفت:

«دهه هشتادی هستم، واقعاً برام خیلی غیرقابل درک هستش، تقریباً نمی‌تونم تمام قانون‌های نسل ۵۰ و کلاً این قوانین موجود رو قبول کنم؛ چون می‌خوام که یکسری قوانینی که مناسب دهه ما نیست تغییر پیدا کنه».

یا زن ۲۵ ساله‌ای خاطرنشان کرد:

«فکر نمی‌کنم اعتراض باعث بهبود اوضاع اقتصادی بشه. ولی خُب یکسری قانون‌ها اگر تغییر کنه، یکسری مسئولان نابلد اگر تغییر کنن، شاید رفته‌رفته اوضاع اقتصادی بهتر بشه (شایدم نشه). تعادل به نظرم زمانی برقرار می‌شه که اون‌ها هم یک مقدار خواسته‌های ما رو قبول کنن؛ مثلاً برداشتن مجازات اعدام».

• استفاده از جوانان در سیاست‌گذاری و اجرا

جوانان نیازمند شرایطی هستند که بتوانند در آن مطالبات خود را درخواست کنند، دنبال گوشی برای شنیدن هستند و در ادامه از آنان در پست‌ها و مناصب استفاده نمایند. در این رابطه مرد ۲۷ ساله در حد لیسانس گفت:

«من فکر می‌کنم چیزی نیست که با گفت‌وگو که حل نشه؛ به جای حذف، یک بستری برای گفتمان فراهم بشه؛ یعنی یک گفت‌وگویی که بعدش اتفاق بدی برای اون طرف نیفته. اون جوان یک حس خوبی می‌گیره که بستری مهیا بوده، همچنین از من جوان استفاده کنن! چرا من نتونم جایگاه بگیرم».

زن ۲۵ ساله می‌گوید:

«به نظرم تعادل رو این‌طور می‌تونن برقرار کن که افراد لایق رو سرکار بیارن؛ یعنی افرادی که سواد کاری داشته باشن، سواد رشته موردنظر رو داشته باشن».

راهبردهای قانونی و استفاده از جوانان در بخش‌های مختلف کاملاً گویای فریاد دیده شدن است. ترکیب قانون و سیاست‌گذاری می‌تواند راهبردهای به رسمیت شناختن جوانان را تسهیل نماید.

جدول شماره ۵: راهبردها

مقوله اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم
ایجاد تغییر	اصلاح قوانین موجود	برداشتن محدودیت‌های پوشش، متناسب‌سازی قوانین با نوع زندگی و خواست جوانان امروزی، آشتی با جهان
	استفاده از جوانان در سیاست‌گذاری و اجرا	دخالت جوانان در قانون‌گذاری، گفت‌وگوی بدون ترس، اظهارنظرکردن جوانان، شنیدن حرف‌های جوانان، روی کارآمدن افراد لایق و جوان

۵-۵. پیامدها

جوانان، به عنوان یکی از مهم‌ترین و اثرگذارترین اقشار کشور، انتظارات مشخصی از مسئولان و اداره کشور دارند. هنگامی که این انتظارات برآورده نشود، به طور طبیعی پیامدهای متعددی در ابعاد گوناگون اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به همراه خواهد داشت که می‌تواند نظام سیاسی را با چالش‌های جدی مواجه سازد. بر اساس یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها، سه مقوله فرعی در حوزه پیامدها شناسایی شد: ایجاد شکاف در پیوند میان جوانان و حکومت، کاهش امید به آینده فردی و جمعی و افزایش احتمال بروز اعتراضات در آینده.

• شکاف پیوند جوانان با حکومت

وقتی جوانان مطالباتی داشته باشند و پاسخ مثبت و درخوری دریافت نکنند، پیوندشان با حکومت کم‌تر و حتی گسسته می‌شود. در همین زمینه مرد ۲۶ ساله گفت:

«دهه هشتادی‌ها و دهه نودی‌ها وابستگی‌های فکری شون به حاکمیت فکری جامعه کم‌تر می‌شه و این‌ها یکسری اهداف مشترک پیدا می‌کنن، در خیلی مواقع به صورت ناخودآگاه باهم هماهنگ‌اند، چون سبک زندگی شون یکسان هست و باهم همدل می‌شن. هرچی جلو می‌ریم و با نسل‌های جدیدتری روبه‌رو می‌شیم این‌ها میزان پیوندهاشون با حاکمیت کم‌تر

می‌شه و می‌تونن از لحاظ فکری خیلی از اون ساختارها رو از بین ببرند و برن به سمت یک اتحاد این شکلی».

• کاهش امید به آینده

نداشتن افق روشن نسبت به آینده موجب شده با بی‌انگیزگی و ناامیدی و پوچی به آینده خود بنگرند. چنان‌که زن ۲۱ ساله و دانشجو در این باره می‌گوید:

«من دیگه هیچ آینده‌ای در اینجا نمی‌بینم. هیچ‌امیدی به اینجا ندارم، فقط می‌دونم به عنوان یک جوان ایرانی قراره سختی بکشم و ناامیدم».

• وقوع اعتراض در آینده

وقتی جوانی در پی رسیدن و تلاش برای خواسته‌هایش با موانع مختلف برخورد می‌کند بی‌شک دست به اعتراض نسبت به اوضاع می‌زند. چنان‌که مرد ۲۵ ساله می‌گوید:

«فکر می‌کنم که طی سال‌های آینده دو موج اعتراضی به وجود بیاد و این‌که منجر به چی می‌شه و نتیجه‌ش چی می‌شه پاسخی ندارم براش. حدس می‌زنم روند فرسایشی خواهد بود. مثلاً یکی از دلایل، هویتی بودن مسئله اعتراضات هست و دیگری مسائل اقتصادی».

کاهش امید به آینده و شکاف نسلی، نشانه‌هایی از افول سرمایه اجتماعی عمودی و بحران مشروعیت هستند که در تحلیل نظام‌های سیاسی ناپاسخ‌گو، به‌ویژه در جوامع جوان، بسیار کلیدی است.

جدول شماره ۶: پیامدها

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
مشروعیت‌زدایی حکومت نزد جوانان	شکاف جوانان با حکومت	عدم اصلاح پیوند حکومت با جوانان، نبود اراده کافی برای پیگیری خواسته‌های جوانان، گسست فکری جوانان با حکومت نسبت به دهه‌های پیشین، احساس نیاز به تغییرات اساسی نه صرفاً انقلاب، عدم برقراری تعادل توسط حکومت
	کاهش امید به آینده	بی‌انگیزگی، احساس پوچی، آینده مبهم، نامشخص بودن آینده تحصیلی، نادیده گرفته شدن جوانان، افسردگی جوانان به دلیل وجود مشکلات اقتصادی، افزایش روند فرسایشی
	افزایش اعتراض در آینده	وجود تضاد هویتی بین خواسته جوانان با حکومت مثل مسئله حجاب، سرکوب اعتراضات، شکل‌گیری امواج اعتراضی در آینده

۵-۶. مقوله هسته

در مدل اشتراوس و کریبن، مقوله هسته مفهومی کلیدی و مرکز مدل است که سایر مفاهیم و مقولات حول آن سازمان دهی می شوند. این مقوله نقشی محوری در تبیین و تفسیر پدیده مورد مطالعه دارد و به عنوان هسته اصلی نظریه ای که از داده ها استخراج می شود، عمل می کند. به دلیل تکرارپذیری و پیوند گسترده آن با سایر مقولات و مفاهیم، مقوله هسته در جایگاه محور تحلیل قرار می گیرد.

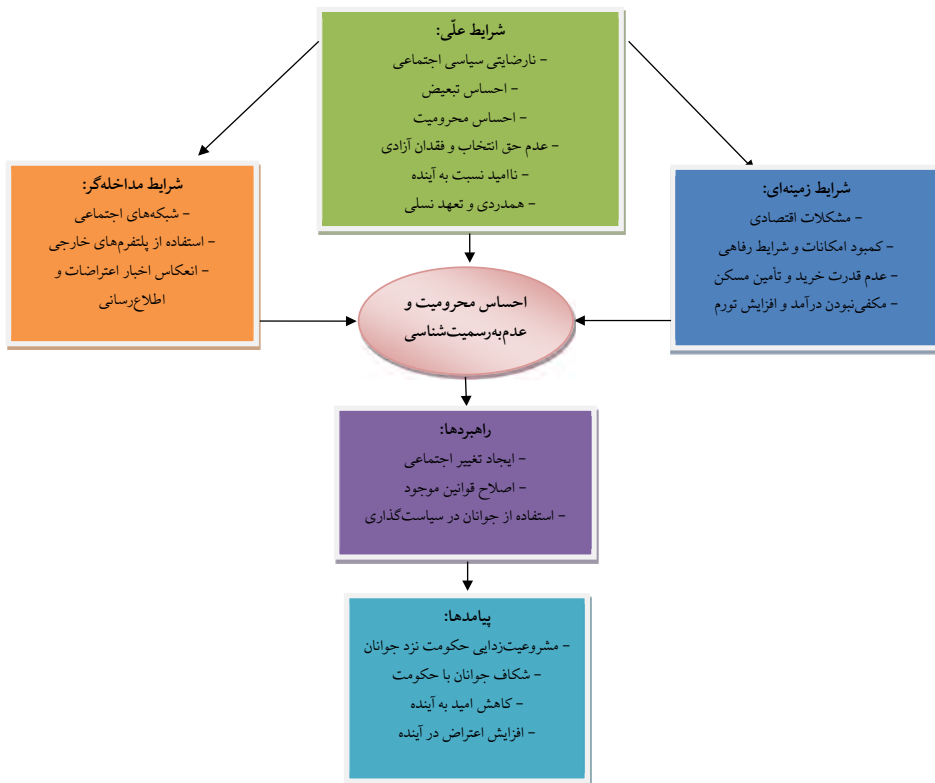
در این پژوهش، مقولات «احساس تبعیض» و «محرومیت اقتصادی» بیشترین بسامد و تنوع بیانی را در داده ها داشتند و نقشی تعیین کننده در شکل گیری مقوله هسته ایفا کردند. بر این اساس، «احساس محرومیت و عدم به رسمیت شناختن هویت و حقوق» به عنوان مقوله هسته در این مطالعه شناسایی شد. این مقوله نشان می دهد که مشارکت کنندگان، به دلیل تجربه محرومیت های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و نیز نادیده گرفته شدن هویت و حقوق خود، به اعتراضات پیوسته اند.

یافته ها حاکی از آن است که شرایط زمینه ای اعتراضات، عمدتاً شامل مشکلات اقتصادی مانند کمبود امکانات و شرایط رفاهی، ناتوانی در تأمین مسکن، مکفی نبودن درآمد و تورم فزاینده بوده است. مشارکت کنندگان به وضوح از ناتوانی خود در دستیابی به حداقل استانداردهای زندگی سخن گفته اند. به عنوان نمونه، جوانان از فقدان امکانات تفریحی مناسب و هزینه های بالای زندگی شکایت داشتند. این موارد مستقیماً با نظریه محرومیت نسبی گرهمخوانی دارد؛ نظریه ای که تأکید می کند ناسازگاری میان انتظارات و واقعیت های موجود می تواند به احساس ناامیدی و بروز پرخاشگری منجر شود.

شرایط علی اعتراضات نیز به نارضایتی های سیاسی و اجتماعی بازمی گردد. احساس تبعیض، محرومیت از حقوق اولیه، فقدان آزادی بیان و انتخاب و ناامیدی نسبت به آینده از جمله عوامل اصلی بوده اند. مصاحبه شوندگان به تبعیض ساختاری، به ویژه میان فرزندان مسئولان و جوانان عادی، اشاره کرده اند. این یافته ها با نظریه هونت درباره ضرورت به رسمیت شناختن هویت و حقوق در سه سطح «عشق»، «احترام» و «تکریم نفس» همخوان است. جوانان احساس می کردند که هویت و حقوقشان نادیده گرفته شده و همین امر آنان را به مقاومت و اعتراض سوق داده است.

در بخش شرایط مداخله گر، نقش شبکه های اجتماعی و رسانه های خارجی در تسریع اعتراضات برجسته بود. جوانان از پلتفرم هایی مانند اینستاگرام و توییتر برای اطلاع رسانی، هماهنگی و ایجاد همبستگی استفاده می کردند، درحالی که رسانه های داخلی را فاقد اعتبار

می‌دانستند. این امر نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی نه تنها به عنوان ابزار ارتباطی، بلکه به عنوان بستر بسیج جمعی و بازنمایی صدای معترضان عمل کرده‌اند. راهبردهای مورد استفادهٔ جوانان شامل تلاش برای تغییر قوانین، مطالبه حضور در فرآیند سیاست‌گذاری و ایجاد فضای گفت‌وگوی عمومی بود. این راهبردها بازتابی از نظریهٔ هونت دربارهٔ نیاز به مشارکت اجتماعی و به رسمیت شناختن افراد در عرصهٔ عمومی است.

شکل شماره ۱: مدل پارادایمی اعتراض در جوانان شهر رشت

پیامدهای اعتراضات شامل تعمیق شکاف میان جوانان و حکومت، کاهش امید به آینده و افزایش احتمال بروز اعتراضات در آینده بود. مشارکت‌کنندگان بیان می‌کردند که پیوندشان با حکومت تضعیف شده و چشم‌انداز روشنی برای آینده متصور نیستند. این وضعیت با هشدار نظریهٔ محرومیت نسبی گر مبنی بر افزایش بی‌ثباتی سیاسی در پی نارضایتی عمومی همسو است.

در مجموع، مقوله هسته «احساس محرومیت و عدم به رسمیت‌شناختن هویت و حقوق» نشان می‌دهد که ترکیب عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، جوانان را به کنش اعتراضی سوق داده و بستری برای تداوم چرخه‌های اعتراضی فراهم کرده است.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش، بازنمایی تجربه زیسته کنش اعتراضی جوانان شهر رشت در سال ۱۴۰۱ است که با حساسیت و دشواری قابل توجهی گردآوری شد. محدودیت‌های ناشی از فضای اجتماعی-سیاسی کشور، دستیابی به مشارکت‌کنندگان را دشوار ساخت و جلب اعتماد آنان به یکی از مراحل کلیدی تحقیق بدل شد. در نهایت، داده‌ها از طریق ۱۹ مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته گردآوری و با رویکرد نظریه زمینه‌ای و الگوی نظام مند اشتراوس و کرین تحلیل گردید. حاصل این فرآیند، شناسایی ۶۵ مفهوم اولیه، ۱۵ مقوله فرعی و ۵ مقوله اصلی بود که در پیوندی نظام مند به مقوله هسته‌ای «احساس محرومیت و عدم به رسمیت‌شناختن هویت و حقوق» منتهی شد.

برخلاف اغلب مطالعات پیشین که عمدتاً بر تحلیل‌های کلان، داده‌های ثانویه یا مدل‌های نظری وارداتی تکیه داشته‌اند، این پژوهش با بهره‌گیری از ظرفیت روش‌شناسی کیفی و اتکای مستقیم بر روایت‌های فردی مشارکت‌کنندگان، مدلی پارادایمی ارائه می‌دهد که به طور هم‌زمان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی اعتراضات را تبیین می‌کند. این مدل، از یک سو با نظریه محرومیت نسبی تد رابرت گر همخوانی دارد و نشان می‌دهد که شکاف ادراکی میان انتظارات ارزشی و توانایی‌های واقعی برای تحقق آن‌ها، منبع اصلی نارضایتی و کنش اعتراضی است. از سوی دیگر، با نظریه شناسایی اکسل هونت نیز پیوند دارد و تأکید می‌کند که فقدان به رسمیت‌شناسی در سطوح عشق، احترام و تکریم نفس، به بروز اشکال گوناگون مقاومت اجتماعی می‌انجامد.

مقایسه نتایج با مطالعه خوش‌بیان و همکاران (۱۴۰۳) که بر نارضایتی‌های ساختاری متمرکز بود، نشان می‌دهد که در اعتراضات ۱۴۰۱، بُعد هویتی و تلاش برای بازتعریف جایگاه اجتماعی، نقشی محوری ایفا کرده است. این یافته‌ها، اعتراضات اخیر را نه صرفاً واکنشی به فشارهای اقتصادی، بلکه به منزله «جنبش بازتعریف هویت» در نسل جوان قابل تفسیر می‌سازد؛ نسلی که بازانندیشی در مفاهیم بنیادین آزادی، عدالت و مشارکت سیاسی را در دستور کار خود قرار داده است.

در مقایسه با مقاله کریمی و گرشاسبی (۱۴۰۰) که غلبه هیجانات منفی همچون خشم و نفرت را برجسته کرده‌اند، نتایج حاضر نشان می‌دهد که این هیجانات در قالب انسجام نسلی پایدار و راهبردهای هویت‌محور، بازتولید شده‌اند. این راهبردها -از دیوارنویسی گرفته تا کنشگری در شبکه‌های اجتماعی- بیش از آنکه واکنش‌های زودگذر باشند، بیانگر فرایند مستمر «هویت‌سازی مقاومتی» هستند.

یافته‌ها همچنین با مطالعاتی همچون صدیق (۲۰۲۲) همخوان است که به گسست نسلی در کنش اعتراضی اشاره داشت، با این تفاوت که این پژوهش نشان می‌دهد در بستر رشت، همبستگی افقی و فقدان رهبری متمرکز، انسجام کنش جمعی را تقویت کرده است. این وضعیت، اعتراض را از سطح کنش سیاسی مقطعی به «شیوه زیستن معترضان» ارتقا داده و آن را در زندگی روزمره نهادینه کرده است؛ امری که بازاندیشی در نظریه‌های کلاسیک جنبش‌های اجتماعی را ضروری می‌سازد.

از منظر نظری، ترکیب سه عامل -محرومیت اقتصادی، طرد هویتی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های فضای مجازی- به پیدایش سبکی نوین از کنشگری منجر شده است که در آن، جوانان با استفاده از نمادها، روایت‌ها و فناوری‌های نو، هویت‌های مقاومتی خود را خلق و بازتولید می‌کنند. این الگو می‌تواند به عنوان چهارچوبی تحلیلی برای بررسی پویای اعتراضی در جوامع مشابه به کار گرفته شود.

در بُعد سیاستی، نتایج حاکی از آن است که بازشناسی هویت جوانان و بازنگری در سیاست‌های رسانه‌ای، پیش شرط‌های کاهش شکاف دولت-ملت‌اند. رویکرد صرفاً امنیتی به اعتراضات، نه تنها به کاهش تعارضات نمی‌انجامد، بلکه بر انباشت نارضایتی‌ها می‌افزاید. در مقابل، ایجاد سازوکارهای نهادی برای شنیدن صدای جوانان و مشارکت دادن آنان در فرآیندهای سیاست‌گذاری، می‌تواند زمینه‌ساز بازسازی اعتماد اجتماعی شود. بی‌اعتمادی آشکار به رسانه‌های رسمی نیز بیانگر آن است که این رسانه‌ها باید با کنار گذاشتن رویکرد تحریف یا سکوت، به انعکاس واقعیت‌های اجتماعی و پذیرش نقد روی آورند.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی:

۱. مطالعات مقایسه‌ای: بررسی تطبیقی اعتراضات در شهرهای غیرکلان برای سنجش قابلیت تعمیم مدل ارائه شده.

۲. تحلیل جنسیتی: واکاوی تفاوت‌های جنسیتی در تجربه و راهبردهای کنش اعتراضی با توجه به حضور پررنگ زنان.

۳. **مطالعات رسانه‌ای:** تحلیل تأثیر خاص پلتفرم‌هایی مانند اینستاگرام و توییتر در شکل‌دهی به هویت‌ها و شبکه‌های اعتراضی.

به‌طورکلی، اعتراضات ۱۴۰۱ در رشت را می‌توان به مثابه تلاشی خلاقانه برای بازتعریف هویت در برابر ساختارهای پردکننده دانست. مدل پیشنهادی این پژوهش تحت عنوان «اعتراض هویتی خلاق» نشان می‌دهد که نسل جوان با ترکیب مقاومت روزمره، همبستگی افقی و بهره‌گیری هوشمندانه از فناوری، گفتمان تازه‌ای از مشارکت اجتماعی را خلق کرده است که نادیده گرفتن آن، می‌تواند شکاف‌های اجتماعی و سیاسی موجود را عمیق‌تر سازد.

منابع

- انسار، پی‌یر (۱۳۸۱). ایدئولوژی‌ها، کشمکش‌ها و قدرت (مجید شریف، مترجم). تهران: قصیده سرا.
- بهبودی، ترمه، علیزاده، رضا و غلامی، محمدرضا (۱۴۰۱). بررسی میزان تمایل به خشونت سیاسی در بین جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال؛ مطالعه موردی شهر رشت. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۷ (۴)، ۵۳-۸۳.
- بیگی، محسن و معینی علمداری، جهانگیر (۱۳۹۸). پیامدهای نظریه شناسایی اکسل هونت برای رادیکالیسم معاصر. مجله رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۰ (۵۸)، ۱۰۲-۱۲۳.
- توحیدلو، سمیه (۱۴۰۲). بررسی نظری جنبش زندگی یا لحظه انقلابی (بر اساس تجربه تولیدشده در اعتراضات ۱۴۰۱ ایران). مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی)، ۳۰ (۱)، ۲۹۳-۳۱۲.
- حسن‌پور، حسین (۱۴۰۱، ۵ آبان). ۸۱ نفر از اغتشاشگران در گیلان دستگیر شدند. دسترسی در سایت گیلانستان، <https://www.gilanestan.ir>
- جلالی‌پور، حمیدرضا و قنبری، سبا (۱۴۰۳). واکاوی کنشگری زنان در اعتراضات پاییز ۱۴۰۱ و پیامدهای آن بر جامعه و نظام سیاسی. فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱۳ (۵۲)، ۲۸۷-۳۰۶.
- خوش‌بیان، سیدابوذر، امینی، پرویز و حیدری، جواد (۱۴۰۴). چستی اعتراضات تابستان و پاییز ۱۴۰۱ در ایران یک مطالعه زمینه‌بنیاد. پژوهش‌های راهبردی سیاست. ۱۴ (۵۳)، ۵۷-۹۸. doi: 10.22054/qjss.2024.78387.3378
- دورماگن، دانیل موشار (۱۳۹۹). مبانی جامعه‌شناسی سیاسی (عبدالحسین نیک‌گهر، مترجم). تهران: آگه.
- دیتراپ، کارل (۱۳۹۵). جنبش اجتماعی و اعتراض سیاسی؛ نظریه‌ها و رویکردها (مجید عباسی: مترجم). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- قلی‌پور، مجتبی (۱۴۰۲). گذار از جنبش خطی به جنبش سیال: چهارچوبی برای درک دوره نهفتگی جنبش‌های اجتماعی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۶ (۱)، ۶۷-۹۷.
- عظیمی، ناصر (۱۳۹۹). تاریخ ایران از برآمدن سردار سپه تا برافتادن رضاشاه. ج سوم، رشت: فرهنگ ایلیا.
- عظیمی، ناصر (۱۴۰۰). تاریخ گیلان ۱۳۵۷-۱۳۲۰. رشت: فرهنگ ایلیا.

- گر، تد رابرت (۱۳۸۸). چرا انسان‌ها شورش می‌کنند (علی مرشدی، مترجم). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- معین، محمد (۱۳۸۱). فرهنگ معین، تهران: زرین.
- می‌یر، دیوید. اس. (۱۳۸۸). اعتراض و اقدام سیاسی قانون از کتاب راهنمای جامعه‌شناسی سیاسی. نوشته کیت نش و آلن اسکات، (قدیر نصیری و محمدعلی قاسمی، مترجم)، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- هاول، واتسلاف (۱۳۹۸). قدرت بی‌قدرتان. (احسان کیانی خواه، مترجم)، تهران: فرهنگ نشر نو.
- هرسیج، حسین و ربیعی نیا، بهمن (۱۴۰۲). الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی. مجله جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۴ (۳)، ۱-۲۲.
- Ejiofor, P. F. (2022). Beyond Ungoverned Spaces: Connecting the Dots between Relative Deprivation, Banditry, and Violence in Nigeria. *African Security*, 15 (2), 111-141.
- Grandeh, E. & Gonzatti, D. S. (2024). A revolt of the distrustful? Political trust, political protest and the democratic deficit, Discussion Papers, Research Unit: Center for Civil Society Research.
- Honneth, A. (1996), *The Struggle for Recognition, The Moral Grammar of Social Conflicts*. Translated by Joel Anderson, The MIT Press Cambridge, Massachusetts.
- Ivakovic, M. (2017). The Habermasian Foundations and Aims of Axel Honneth's Theory of Recognition, *Idéias*, 7(2):99 DOI:10.20396/ideias.v7i2.8649498
- Karimi Mele, A. & Garshasbi, R. (2020). The sociology of emotions of the protest action of Iranians on 28 December 2017, *Asian Journal of Political Science*, 28 (3), 1-22.
- Parhizkari, S. (2024). Exploring the role of female egalitarian values in the 2022 protests in Iran, using data from the World Values Survey. *International Review of Sociology*, 34 (1), 1-25.
- Petherbridge, D. (2013). *The Critical Theory of Axel Honneth*, Landon, Lexington Books.
- Raisi, A. (2021). The reciprocal impact of electoral turnout on protest participation in developing countries: evidence from Iran's 2018 uprising, *Democratization*, 28 (4), 703-722.
- Shahi, A. & Abodh-Tabrizi, E. (2020). Iran's 2019–2020 demonstrations: the changing dynamics of political protests in iran, *Asian Affairs*, 51 (1), 1-41.
- Sydiq, T. (2022). Youth Protests or Protest Generations? Conceptualizing Differences between Iran's Contentious Ruptures in the Context of the December 2017 to November 2019 Protests. *Midde East Critique*, 31 (3), 201-219.
- Volk, C. (2021). On a radical democratic theory of political protest: potentials and shortcomings, *Critical. Review of International Social and Political Philosophy*, 24(4), 437-459.

References in Persian

- Ansar, Pierre (2002). Ideologies, Conflicts, and Power. (Majid Sharif, Trans.). Tehran: Ghasedeh Sara. (in Persian)
- Azimi, Naser (2020). History of Iran: From the Rise of Sardar Sepah to the Fall of Reza Shah (Vol. 3). Rasht: Farhang-e Ilia. (in Persian)
- Azimi, Naser (2021). History of Guilan (1941–1979). Rasht: Farhang-e Ilia. (In Persian)
- Behboudi, T. Alizadeh, R. & Gholami, M. R. (2022). Investigating the Tendency Toward Political Violence Among Youth Aged 18–29: A Case Study of Rasht City. Political Science Research Journal, 17 (4), 53–83. DOI: [10.22034/ipsa.2023.474](https://doi.org/10.22034/ipsa.2023.474) (in persian)
- Bigi, M. & Moeini Alamdari, J. (2019). The Consequences of Axel Honneth's Recognition Theory for Contemporary Radicalism. Journal of Political and International Approaches, 10 (58), 102–123. (In persian)
- Dormagen, Daniel (2020). Fundamentals of Political Sociology. (Abdolhossein Nik-Gohar, Trans.). Tehran: Agah Publications. (in Persian)
- Gholipour, M. (2023). Transition from Linear to Fluid Movements: A Framework for Understanding the Latency Period of Social Movements. Strategic Studies Quarterly, 26 (1), 67–97. (in Persian)
- Gurr, Ted Robert (2009). Why Men Rebel. (Ali Morshedi, Trans.). Tehran: Strategic Studies Research Institute. (in Persian)
- Hassanpour, H. (2022, October 27). 81 Rioters Arrested in Guilan. Retrieved from Gilanestan website: https://www.gilanestan.ir (in Persian)
- Havel, Václav (2019). The Power of the Powerless. (Ehsan Kianikhah, Trans.). Tehran: Farhang-e Nashr-e No. (in Persian)
- Hersij, H. & Rabi'i-Nia, B. (2023). The Formation Model of Protest Movements with Emphasis on the Role of Virtual Social Networks. Applied Sociology, 34 (3), 1–22. (In persian)
- Jalaipour, H. R. & Ghanbari, S. (2024). Analyzing Women's Activism in the Fall 2022 Protests and Its Consequences for Society and the Political System. Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran, 13 (52), 287–306. (In persian)
- Khosh-Bayan, S. A. Amini, P. & Heidari, J. (2024). The Nature of the Summer and Fall 2022 Protests in Iran: A Grounded Theory Study. Strategic Policy Research, DOI: [10.22054/qps.2024.78387.3378](https://doi.org/10.22054/qps.2024.78387.3378) (in persian)
- Meyer, David S (2009). Protest and Political Action. In The Handbook of Political Sociology (Keith Nash & Alan Scott). (Ghadir Nasri & Mohammad Ali

- Ghassemi, Trans.). Tehran: Strategic Studies Research Institute. (in Persian)
- Mo'in, Mohammad (2002). Mo'in Dictionary. Tehran: Zarrin. (in Persian)
 - Opp, Karl-Dieter (2016). Social Movements and Political Protest: Theories and Approaches. (Majid Abbasi, Trans.). Tehran: Strategic Studies Research Institute. (in Persian)
 - Tohidloo, S. (2023). A Theoretical Study of the "Woman, Life, Freedom" Movement or the Revolutionary Moment (Based on the Experience of the 2022 Iran Protests). Sociological Studies (Journal of Social Sciences), 30 (1), 293–312. (In persian)